

УДК 811.16.128.4(476)+81'366

ЧАСТОТНЫЕ ЗАИМСТВОВАНИЯ В БЕЛОРУССКОМ, РУССКОМ И СЛОВЕНСКОМ ЯЗЫКАХ: СЕМАНТИКО-ТЕМАТИЧЕСКИЕ ЧЕРТЫ¹

Н. Б. МЕЧКОВСКАЯ¹⁾

¹⁾Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь

Исследование заимствований в составе первой тысячи слов в частотных словарях и/или корпусах белорусского, русского и словенского языков показало, что количественные межъязыковые различия в соотношении заимствований и исконных слов обусловлены временем создания словарей, а также жанрово-стилистическим составом их источников и поэтому не отражают реальное соотношение заимствованной и исконной лексики в отдельном языке. Однако семантико-тематическое и прагматическое своеобразие частотных заимствований по трем языкам демонстрирует, что относительный объем заимствований в языке и речи уменьшается в направлении от белорусского языка к русскому и далее к словенскому. Распространенность заимствований в конкретном языке тем больше, чем менее специфичны и тематически обусловлены в нем заимствованные слова. Белорусские и русские заимствования в тематическом и частично в прагматическом аспектах не отделены от исконной лексики или не так сильно отделены, как заимствования в словенском языке.

Ключевые слова: частотные словари; национальные корпуса; частотные лексические заимствования; континуант лексемы-прототипа; язык-реципиент; семантика частотных заимствований.

¹⁾У аснову артыкула пакладзены пленарны даклад аўтара, прачытаны на IX Міжнароднай навуковай канферэнцыі «Мова – літаратура – культура» (памяці прафесара А. Я. Міхневіча), якая праходзіла 15–16 кастрычніка 2020 г. на філалагічным факультэце БДУ.

Образец цитирования:

Мячкоўская НБ. Частотныя запазычаныя ў беларускай, рускай і славенскай мовах: семантыка-тэматычныя рысы. *Часопіс Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Філалогія*. 2021;1:25–35.

For citation:

Mechkovskaya NB. Frequent borrowings in the Belarusian, Russian and Slovenian languages: semantic and thematic features. *Journal of the Belarusian State University. Philology*. 2021;1:25–35. Belarusian.

Автор:

Нина Борисовна Мечковская – доктор филологических наук, профессор; профессор кафедры теоретического и славянского языкознания филологического факультета.

Author:

Nina B. Mechkovskaya, doctor of science (philology), full professor; professor at the department of theoretical and Slavic linguistics, faculty of philology.
nina.mechkovskaya@gmail.com

Благодарность. Автор выражает искреннюю признательность за исследовательскую солидарность и возможность доступа к электронной версии Списка тысячи самых частых словенских слов в корпусе *Gigafida 2.0* профессору Люблянского университета доктору Андрею Желе и доктору Андрею Пердыхе, научному сотруднику Института словенского языка имени Франа Рамовша Словенской академии наук и искусств.

НАЙЧАСЦЕЙШЫЯ ЗАПАЗЫЧАННІ Ў БЕЛАРУСКАЙ, РУСКАЙ І СЛАВЕНСКАЙ МОВАХ: СЕМАНТЫКА-ТЭМАТЫЧНЫЯ РЫСЫ

Н. Б. МЯЧКОЎСКАЯ^{1*}

^{1*}Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь

Даследаванне запазычанняў у складзе першай тысячы слоў у частотных слоўніках і/або ў карпусах беларускай, рускай і славенскай моў паказала, што колькасныя міжмоўныя адрозненні ў суадносінах запазычанняў і спрадвечных слоў абумоўлены часам стварэння слоўнікаў, а таксама жанрава-стылістычным складам іх крыніц і таму не адлюстроўваюць рэальных суадносін запазычанай і спрадвечнай лексікі ў асобнай мове. Аднак семантыка-тэматычныя і прагматычныя асаблівасці частотных запазычанняў па трох мовах дэманструюць, што адносны аб'ём запазычанняў у мове і маўленні памяншаецца ў кірунку ад беларускай мовы да рускай і далей – да славенскай. Распаўсюджанасць запазычанняў у канкрэтнай мове тым большая, чым менш спецыфічныя і тэматычна абумоўленыя ў ёй запазычаныя словы. Беларускія і рускія запазычанні ў тэматычным і часткова ў прагматычным аспектах не адзелены ад спрадвечнай лексікі або не так моцна адзелены, як запазычанні ў славенскай мове.

Ключавыя словы: частотныя слоўнікі; нацыянальныя карпусы; частотныя лексічныя запазычанні; кантынуант лексем-пратапыта; мова-рэцыпіент; семантыка частотных запазычанняў.

Падзяка. Аўтар выказвае шчырую падзяку за даследчую салідарнасць і магчымасць доступу да электроннай версіі Спіса тысячы самых частых словенскіх слоў у корпусе *Gigafida 2.0* прафесару Люблянскага ўніверсітэта доктору Андрэі Жэле і доктору Андрэю Пердыху, навуковаму супрацоўніку Інстытута славенскай мовы імя Франа Рамовша Славенскай акадэміі навук і мастацтваў.

FREQUENT BORROWINGS IN THE BELARUSIAN, RUSSIAN AND SLOVENIAN LANGUAGES: SEMANTIC AND THEMATIC FEATURES

N. B. MECHKOVSKAYA^a

^aBelarusian State University, 4 Niezaliežnasci Avenue, Minsk 220030, Belarus

The study of borrowings in the first thousand words in frequency dictionaries and/or corpora of the Belarusian, Russian and Slovenian languages showed that quantitative differences between languages in the ratio of borrowings and primordial words are due to the time of creation of dictionaries and the genre-stylistic features of their sources and therefore do not reflect the real ratio borrowings and original vocabulary in a separate language. However, the semantic-thematic and pragmatic features of frequency borrowings in three languages show that the relative volume of borrowings in language and speech decreases in the direction from the Belarusian language to Russian and further to Slovenian. The prevalence of borrowings in a language is the greater, the less specific and thematically are conditioned in it the borrowings. Belarusian and Russian borrowings in thematic and partly pragmatic aspects are not separated from the native vocabulary or are not as strongly separated as borrowings in the Slovenian language.

Keywords: frequency dictionaries; national corpora; frequency lexical borrowings; the continuant of the prototype lexeme; recipient language; semantics of frequency borrowings.

Acknowledgements. The author expresses her sincere gratitude for the research solidarity to Dr. Andreja Zhele, professor at the University of Ljubljana, and Dr. Andrej Perdich, researcher at the Institute of Slovenian Language Fran Ramovsz of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, thanks to which she had access to the electronic version of the List of Thousands of Frequently Used Slovenian Words *Gigafida 2.0*.

1. Лексічныя запазычанні з пункта гледжання сацыялінгвістыкі і супастаўляльнага мовазнаўства

1.1. Запозычаныя словы як найбольш масавыя праявы міжмоўных кантактаў. Прыток запозычанняў – адзін са складнікаў абнаўлення мовы. Адносны аб'ём (ці ўдзельная вага) запозычанняў у канкрэтнай мове з'яўляецца кумулятыўнай велічынёй, якая расце на працягу ўсёй гісторыі міжмоўных кантактаў. Запозычанні існуюць у кожнай мове, але ў слоўніковых запасах моў удзельная вага запозычанняў розная, што звязана з сацыялінгвістычнымі фактарамі, як аб'ектыўнымі, так і суб'ектыўнымі. Да аб'ектыўных фактараў, што ўплываюць на працэсы запозычання, належаць геаграфічнае становішча краіны або супольнасці, інтэнсіўнасць і характар кантактаў яе жыхароў з іншымі народамі. Да суб'ектыўных фактараў адносяцца агульнае стаўленне грамадства да міжнародных кантактаў і пераймання новых і малазнаёмых ідэй і практык, культурна-гістарычныя асаблівасці зносін з асобнымі народамі, блізкімі і няблізкімі па веравызнанні і культуры, роднаснымі і аддаленымі па паходжанні і мове. Істотнымі з'яўляюцца таксама нацыянальныя традыцыі адукацыі і выхавання. У розныя перыяды грамадскай і моўнай гісторыі інтэнсіўнасць запозычанняў неаднолькавая. Але на працягу апошніх двух тысячгагоддзяў назіраецца выразны трэнд на пашырэнне прытоку запозычанняў у мовах свету.

1.2. Пурызм і лібералізм у адносінах да лексічных запозычанняў. У гісторыі славянскіх літаратурных моў пік спрэчак аб прымальнасці запозычанняў прыпадае на гады ранняй кадыфікацыі або крутых сацыяльных змен.

У рускай традыцыі ў XVIII – пачатку XX ст. заходнееўрапейскія запозычанні звычайна ўваходзілі ў мову «зверху» – праз маўленне культурных эліт, для якіх заходнееўрапейскія мовы былі не роднымі, але і не чужымі – мовамі «свайго круга», зусім не вузкага, і свайго далягляду. Эмацыянальна-этычны камертон у адносінах да *иноплемных слов* зададзены А. С. Пушкіным. Ён пагаджаўся, што патрэбных слоў *на русском нет*, і лёгка *винился*, што не ведае, *как перевести* не толькі *панталоны, фрак, жилет*, але і назву прэстыжнага стылю паводзін – *comme il faut*. Аднак Пушкін тут жартуе і гарэзіць. Ён зусім не засмучаецца ад таго, што *этих слов на русском нет*: у яго мове яны ёсць, ён імі гуляе тут жа, у раманах «Яўгеній Анегін», і яны застаюцца ў рускай мове на доўга. *Иноплемные слова* для Пушкіна не перашкода ў зносінах і не праблема вернасці свайму *племени*. Ён адкрыты ўсяму свету. Для паэта і *патриот*, і *космополит* – занадта абстрактныя, дактрынёрскія ярлыкі (*маски*), калі гаворка ідзе пра чалавека – Анегіна, які толькі што вярнуўся з далёкіх краёў: *Чем ныне явится? / Мельмотом, космополитом, патриотом, / Гарольдом, квакером, ханжой, / Иль маской щегольнет иной, / Иль просто будет добрый малый, / Как вы да я, как целый свет?* У тэрмінах гісторыі літаратурных моў патрыятызм – гэта пурызм, пазіцыя актыўная, маркіраваная, сур'ёзная (як у адмірала Шышкова), на словах кансерватыўная, хаця на практыцы схільная да «народных» замен «чужых слоў». У адрозненне ад пурызму, лібералізм і моўны касмаполітызм (як адна з праяў лібералізму) цяглімыя да інакавасці, у мове яна бачаць невычэрпную і непадуладную людзям стыхію, цэняць разнастайнасць і нечаканасці, часта насмешлівыя.

Аднак у іншых арэалах бывала інакш: запозычанні ішлі не з маўленчага узусу культурных эліт, а з вясковых дыялектаў, памежных з іншай мовай. Такое размеркаванне нямецкіх запозычанняў характэрнае, у прыватнасці, для славенскай і чэшскай моў, у некаторай ступені для польскай. У гэтых мовах нямецкія запозычанні траплялі перш за ўсё праз маўленне сялян і рамеснікаў, якія пераймалі лексіку сваіх нямецкіх суседзяў. Пры гэтым у польскім арэале такія запозычанні звычайна засвойваліся і літаратурнай мовай. Інакш было ў чэхав і славенцаў, якія стагоддзямі жылі ва ўмовах этнамоўнай самаабароны і супраціву асіміляцыі, перш за ўсё нямецка-аўстрыйскай, а таксама італьянскай. Пурыстычна настроеная чэшская і славенская інтэлігенцыя імкнулася пазбягаць слоў нямецкага паходжання, замяняючы іх калькамі ці запозычаннямі са славянскіх моў (рускай, харвацкай). У выніку шматлікія нямецкія запозычанні захаваліся ў чэшскіх і славенскіх дыялектах, але не ўвайшлі ў літаратурныя мовы або былі з іх выцеснены.

1.3. Стаўленне да запозычанняў у славістыцы. Калі да суджэнняў аб мовах не падмешваецца палітыка, то непахіснасць пурыстаў слабее, а талерантнасць лібералаў пашыраецца на моўны густ больш шырокіх колаў носьбітаў мовы. Былая вастрэня спрэчак застаецца ў мінулым. Тым не менш адрозненні ў ацэнках запозычанняў захоўваюцца. Вось некалькі фактаў.

У прадмове да 14-моўнага выдання «Словарь славянской лингвистической терминологии» (Прага, 1977–1979) укладальнікі (сярод іх былі і беларускія моваведы – М. В. Бірыла, А. Я. Міхневіч, М. Р. Суднік) адзначаюць, што ў сітуацыях выбару паміж сінанімічнымі інтэрнацыянальным і хатнім тэрмінамі перавагу, як правіла, яны аддавалі міжнароднаму адпаведніку: «Мэтанакіравана падтрымлівалася ўстаноўка на інтэрнацыяналізацыю навуковай лінгвістычнай тэрміналогіі»² [1, s. XXIV] (гл. таксама [1, s. XVIII, XXIII]). У той жа час славенскі акадэмік Ё. Тапарышыч у «Энцыклапедыі славенскай

²Тут і далей пераклад наш. – Н. М.

мовы» ў артыкулах «Mednarodna kulturna beseda», «Mednarodno izrazje», наадварот, раіў не толькі выбіраць хатні адпаведнік, але пры нагодзе і ствараць яго. Больш за тое, Ё. Тапарышыч захоўвае народнае прадужатае стаўленне да чужых «вучоных» слоў: «У грамадскіх навуках запазычанні, у параўнанні з хатнімі тэрмінамі, аказваюцца менш канкрэтнымі па значэнні, затое іх ахвотна ўжываюць як сродак зацягнення зместу і надання вучонасці» [2, с. 101].

Іншы погляд на запазычаныя словы прадстаўлены ў энцыклапедыі «Беларуская мова» (1994). Член-карэспандэнт АН Беларусі А. М. Булыка – найбуйнейшы даследчык запазычанняў у беларускай мове – бачыў у іх карысны вынік кантактаў народаў: «Запазычання прыходзяць разам з новымі рэаліямі, з’явамі і паняццямі, пад уплывам моды і ў сувязі з неабходнасцю выдзеліць адценні значэнняў і інш., а таксама мець, побач з уласнымі словамі, сродкі міжнароднай тэрміналогіі. <...> [Запазычання] садзейнічаюць узбагачэнню і ўдасканаленню лексічнай сістэмы мовы» [3, с. 215].

У 1997 г. у Інстытуце славяназнаўства і балканістыкі РАН выйшла калектыўная манаграфія «Тенденцыя інтэрнацыяналізацыі ў сучасных славянскіх літаратурных мовах» [4], у якой інтэрнацыяналізацыя трактуецца як прагрэсіўны і перспектывны напрамак развіцця моў. Але праз два гады ў Браціславе быў выдадзены міжнародны зборнік, назва якога гучыць запэўнівальна, а аўтары шэрагу змешчаных у ім артыкулаў узважваюць аргументы за і супраць інтэрнацыяналізацыі моў [5].

Яшчэ сустракаюцца меркаванні, што запазычання сведчаць аб несамастойнасці ці інтэлектуальнай беднасці народа, у якога быццам не хапае ўласных слоў. Між тым шматлікасць запазычанняў – прыкмета не слабасці мовы, а яе адкрытасці, успрымальнасці культуры народа да чужога новага. Так, паводле даных шматтомнай энцыклапедыі Інстытута мовазнаўства РАН «Языки мира», у англійскай мове доля запазычанняў з розных моў дасягае 70 % [6, с. 79]. Па ацэнцы Д. Крыстала, французскія і лацінскія запазычання ў англійскай лексіцы складаюць 40–50 %, у асноўным гэта абазначэнні паняццяў культуры і навукі [7, р. 46].

1.4. Непайзната ведаў пра колькасць запазычанняў і іх ролю ў славянскіх мовах. На пытанне аб месцы запазычанняў у лексіцы славянскіх моў яшчэ не дадзена прымальнага адказаў. У славістычным томе энцыклапедыі «Языки мира» (2005), у раздзелах аб асобных мовах, прадугледжаны спецыяльны падраздзел «Крыніцы, аб’ём і роля лексічных запазычанняў» [8], дзе прыводзяцца звесткі аб мовах – крыніцах запазычанняў, храналогія і тэматычнай аднесенасці іншамовных слоў, аднак ні ў адным раздзеле няма колькасных даных ці хаця б прыблізных характарыстык аб’ёму запазычанняў. Складанасць пытання аб аб’ёме запазычанняў тлумачыцца тым, што пераважная большасць запазычанняў – а гэта сотні тысяч слоў у кожнай мове – адносяцца да інтэрнацыянальных тэрмінаў, якія знаходзяцца за межамі самых вялікіх слоўнікаў (0,5–0,7 млн слоў) літаратурных моў. Гэта маса спецыяльных абазначэнняў належыць да далёкай перыферыі лексікі і слаба звязана з агульнанароднай мовай. Іншая справа, калі ставіцца пытанне аб удзельнай вазе тых запазычанняў, якія сталі агульнапрынятымі, увайшлі ў агульныя слоўнікі, няхай і з паметай кшталту *спец.* (спецыяльнае) ці *антрап.* (антрапалогія). Наколькі прышлыя словы ўкараніліся ў глебе мовы-рэцыпіента? Наколькі такія словы з’яўляюцца частотнымі? Колькі і якія з іх увайшлі ў школьныя падручнікі?

Па ацэнцы М. М. Шанскага, у рускай лексіцы спрадвечныя словы складаюць 90 %, адпаведна, запазычанняў каля 10 % [9, с. 69]. У слоўніку «Новые слова и значения» [10] запазычання, паводле падлікаў Н. З. Кацяловай, склалі 6,8 % агульнай колькасці неалагізмаў [11] (падрабязна аб ацэнках колькасці неалагізмаў розных відаў у гэтым слоўніку гл. [12, с. 213, 228–231]). На мяжы XX–XXI стст. у прытоку новых слоў у рускую мову запазычання склалі, па даных Н. М. Сініцынай, 13,8 %, у нямецкую мову – 37,4 % [13].

Аднак для меркаванняў аб месцы запазычанняў у той ці іншай мове важна бачыць не толькі іх абсалютную колькасць у розных слоўніках, але і суадносіны запазычанняў са спрадвечнымі словамі ў некаторым цэлым – у агульным слоўніку (хоць бы школьным), у тэматычным слоўніку, у той ці іншай падсістэме пазначэнняў або ў выбарцы тэкстаў. Пры гэтым ва ўсіх выпадках істотны аб’ём слоўніка або колькасць словаўжыванняў у тэксце.

Слова, у тым ліку запазычанае, паводзіць сябе па-рознаму ў слоўніку і маўленні. У алфавітным слоўніку розныя словы як бы раўнапраўныя: кожнае знаходзіцца на сваім вызначаным алфавітам месцы. Між тым у тэкстах (у маўленні) словы рэзка адрозніваюцца адно ад аднаго па сваёй частотнасці: невялікая колькасць слоў ужываецца пастаянна, а пераважная большасць – рэдка, але ў рознай ступені.

Найўнасць частотных слоўнікаў дазваляе звярнуцца да тых запазычанняў, якія з прычыны сваёй частотнасці з’яўляюцца заведама невыпадковымі, і паглядзець на іх лексічны склад і рысы. Ніжэй прадстаўлены вопыт супастаўлення такіх запазычанняў у трох славянскіх мовах – беларускай, рускай і славенскай. Даследаваліся запазычання, якія ў нацыянальных частотных слоўніках і/або карпусах увайшлі ў першую тысячу самых частых лексем.

2. Крыніцы звестак аб частотнасці запазычанняў

2.1. «Частотны слоўнік беларускай мовы» (1976–2006). Працу над частотным слоўнікам ініцыяваў і арганізаваў загадчык кафедры тэарэтычнага і славянскага мовазнаўства ў БДУ прафесар А. Я. Супрун. Першыя пяць выпускаў слоўніка друкаваліся ва ўніверсітэцкім выдавецтве на працягу 16 гадоў (Мажэйка, Супрун 1976; Мажаўка, Супрун 1979; Мажаўка, Супрун 1982; Мажаўка, Супрун 1989; Мажаўка, Супрун 1992). У іх прадстаўлена лексіка пяці жанрава-стылістычных разнавіднасцей маўлення (табл. 1). Праўда, у беларускім праекце ёсць адно спрэчнае рашэнне: трэці выпуск пабудаваны на аснове фальклорных тэкстаў (па акадэмічных выданнях фальклору), прычым у такім жа аб'ёме, у якім планаваліся выбаркі для чацвёртага і пятага выпускаў слоўніка. Вядома, распрацоўшчыкі аказалі неацэнную паслугу фалькларыстам, аднак выніковая карціна беларускай лексікі не магла не зазнаць фальклорнага ўплыву. Гэта зрушыла яе ў напрамку калаквіяльнасці і архаічнасці і ўзмацніла вясковыя рысы.

У 2006 г. у мінскім выдавецтве «Зоркі гор» выйшла кніга, якая аб'яднала пяць выпускаў слоўніка пад адной вокладкай (Мажаўка 2006), прычым гэта было не механічнае аб'яднанне: выбарка слоўніка павялічылася на 301 тыс. словаўжыванняў і, зразумела, змяніліся частотныя і алфавітна-частотныя спісы слоў.

Табліца 1

Колькасныя характарыстыкі лексікі ў шасці выпусках беларускага частотнага слоўніка і колькасць запазычанняў у першай тысячы слоў

Table 1

Quantitative characteristics of vocabulary in six issues of the Belarusian frequency dictionary and the number of borrowings in the first thousand of the frequent words

Назва выпуску, год выдання	Колькасць		
	словаўжыванняў, тыс.	розных слоў	запазычанняў у першай тысячы слоў
Мастацкая проза (1976)	290	21 754	64
Публіцыстыка (1979)	310	18 319	259
Вусная народная творчасць (1982)	300	21 000	26
Гутарковая мова (1989)	300	20 351	69
Паэзія (1992)	300	24 629	60
Частотны слоўнік беларускай мовы (2006)	1801	64 536	107

Звяртае на сябе ўвагу, з аднаго боку, вялікая колькасць запазычанняў (больш за чвэрць) у першай тысячы лексем у выпуску «Публіцыстыка», а з другога – тое, як мала запазычанняў у фальклорнай лексіцы: у 10 разоў менш, чым у газетна-часопісным слоўніку.

2.2. Частотныя слоўнікі рускай мовы Л. М. Засорынай (1977), В. М. Ляшэўскай і С. А. Шарова (2015). «Частотный словарь русского языка» Л. М. Засорынай (Засорина 1977) і беларускі частотны слоўнік блізкія ў тым важным вымярэнні, што абодва складзены выключна па друкаваных крыніцах і адлюстроўваюць лексіку савецкага грамадства, што выразна адбіваецца як на лексічным складзе частых запазычанняў, так і на высокіх рангах саветызмаў. У гэтым абодва слоўнікі савецкага часу супрацьстаяць «Частотному словарю современного русского языка» В. М. Ляшэўскай і С. А. Шарова (Ляшевская, Шаров 2015), а таксама Спісу тысячы самых частых славенскіх слоў у корпусе *Gigafida 2.0*.

2.3. Спіс тысячы самых частых славенскіх слоў (Seznam 1.000 najpogostejših lem v korpusu Gigafida 2.0). Спіс *SlovenSeznam* уяўляе сабой прамежкавы вынік буйнога нацыянальнага праекта Славенскай акадэміі навук і мастацтваў – новай граматыкі сучаснай стандартнай (літаратурнай) славенскай мовы. Для стварэння граматыкі было прызнана неабходным вылучыць са Славенскага нацыянальнага корпуса спіс аб'ёмам у 150 тыс. першых па частаце слоў. Рэестр першых 1084 слоў, цалкам вывераны стваральнікамі, – гэта пачатак генеральнага спіса.

Частотны слоўнік В. М. Ляшэўскай і С. А. Шарова і Спіс тысячы самых частых славенскіх слоў блізкія паміж сабой па шэрагу рыс: 1) гэта лексічныя здымкі дзвюх моў постсацыялістычных супольнасцей XXI ст.; 2) абодва рэестры створаны на аснове нацыянальных карпусоў, аб'ём якіх у дзясяткі разоў перавышае тэкставую базу дакорпусных частотных слоўнікаў; 3) абодва рэестры ў пэўнай меры адлюстроўваюць прысутнасць у корпусе дакументаванага вуснага маўлення (хоць, як вядома,

у стварэнні і папаўненні карпусоў запіс вуснага маўлення застаецца найбольш працаёмкім працэсам і вусныя падкарпусы, як правіла, меншыя за астатнія).

Відавочная неаднастайнасць даследаваных крыніц і лінгвістычныя наступствы гэтай неаднастайнасці дазваляюць лепш зразумець адрозненні ў складзе запазычанняў у тысячы самых частотных слоў трох моў.

3. Ідэнтыфікацыя запазычанняў

Запычаны (неспрадвечны) характар лексем у складзе самых частых слоў доследных моў правяраўся або вызначаўся па этымалагічных і гісторыка-этымалагічных слоўніках. У спісы іншамовных слоў не былі ўключаны праславянскія запазычання (словы, засвоеныя славянскімі мовамі да V–VI стст.), такія як *віно* (па характарыстыцы Фасмера, «старажытны міжземнаморскі тэрмін»), *кніга*, *князь*, *карабель*, *куніць*, *хлеб*, паколькі іх чужамоўнасць даўно не адчуваецца, а таксама пазнейшыя, але дапісьмовыя агульнаславянскія запазычання (*каляда*, *кароль*). Да таго ж даўнія запазычання не дыферэнцыруюць або нязначна дыферэнцыруюць роднасныя мовы.

Афіксальныя вытворныя ад асноў запазычаных слоў разглядаюцца як запазычання. Трэба зазначыць, што ва ўсходнеславянскай лексікалогіі такія падыход не з’яўляецца агульнапрынятым. Так, у шмат разоў перавыдадзеных падручніках па лексікалогіі М. М. Шанскага напісана, што «под исконно русским словом понимается всякое слово, возникшее в русском языке или унаследованное из более древнего языка-источника, независимо от того, из каких этимологических частей (исконно русских или заимствованных) оно состоит» [9, с. 70]. Аднак у даследчай літаратуры дэрываты ад запазычаных асноў звычайна адносяць не да спрадвечнай, а да запазычанай лексікі [14–16] і «разглядаюць як вынік самастойнага акту запазычання» [15, с. 96].

4. Што абумоўлівае адрозненні разгледжаных крыніц па колькасці запазычанняў: асаблівасці моў ці асаблівасці слоўнікаў?

4.1. Колькасць запазычаных лексем у першай па частаце тысячы слоў (паводле чатырох даследаваных крыніц). У табл. 2 з прычыны недахопу друкаванай плошчы паказаны толькі пачаткі спісаў запазычанняў – першыя 12 слоў. Лічбы ў апошнім радку табліцы дэманструюць колькасць запазычаных лексем у першай тысячы найчасцейшых слоў у даследаваных крыніцах.

Табліца 2

Найчасцейшыя запазычання па чатырох крыніцах, ранжыраваныя па змяншэнні частот

Table 2

Most frequent borrowings by four sources ranked in descending order of frequency

Ранг	Крыніцы частотных спісаў			
	Мажэйка 2006	Засорина 1977	Ляшевская, Шаров 2015	SlovenSeznam
1	181. Товарыш	92. Товарищ	146. Система	95. Evropski
2	209. Школа	178. Американский	178. Деньги	96. Evro
3	210. Шлях	198. Армия	187. Машина	107. Ura
4	220. Машына	209. Партия	197. Проблема	111. Milijon
5	237. Грошы	213. Машина	235. Результат	141. Program
6	239. Раён	229. Комната	247. Компания	167. Šola
7	248. Форма	254. Форма	258. Группа	175. Sistem
8	259. Рэспубліка	271. Газета	260. Процесс	179. Ameriški
9	280. Партыя	277. Класс	282. Форма	188. Film
10	283. План	280. Солдат	285. Минута	190. Denar
11	298. Арганізацыя	287. План	315. Школа	192. Sezona
12	304. Сацыялістычны	288. Революция	323. Организация	193. Projekt
Усяго запазычанняў у першай тысячы слоў				
–	107	133	112	126

Па колькасці запазычанняў, якія ўвайшлі ў першую тысячу самых частых слоў, усе чатыры спісы дастаткова блізкія паміж сабой (у параўнанні з тым, як часам адрозніваюцца па колькасці запазычанняў-словаўжыванняў эквівалентныя тэксты – у некалькі разоў³). Разам з тым адрозненні ў колькасці запазычанняў паміж чатырма спісамі – гэта зусім не дробныя ваганні, што называецца, «у межах статыстычнай хібнасці». Сярэдняе квадратычнае адхіленне паміж колькасцю запазычанняў у першай тысячы самых частых слоў складае 9,8, што сведчыць пра статыстычную значнасць выяўленых адрозненняў, бо пры выпадковых (статыстычна нязначных) ваганнях адпаведны паказчык складае 5 і менш адзінак⁴.

4.2. Узростанне з цягам часу ўдзельнай вагі запазычанняў. Большасць тэкстаў, на якіх пабудаваны беларускі частотны слоўнік (Мажэйка 2006), адносяцца да 1970–80-х гг., пры гэтым фальклорныя і значная частка паэтычных тэкстаў ствараліся ў яшчэ больш ранні час. Між тым пры іншых роўных умовах у пазнейшых тэкстах працэнт запазычаных слоў (і словаўжыванняў) вышэйшы, чым у больш ранніх. У якасці лічбавага пацвярджэння гэтага тэзіса ў табл. 3 прыведзены даныя (па рабоце [17]) пра колькасць інтэрнацыяналізмаў у перакладах двух міжнародных дакументаў глабальнага адрасавання, часавая адлегласць паміж якімі складае 55 гадоў, – Усеагульнай дэкларацыі правоў чалавека (1948) і Канвенцыі аб ахове нематэрыяльнай культурнай спадчыны (2003). Пераклады дакументаў такой значнасці выконваюцца звычайна з усёй даступнай дакладнасцю, што дазваляе бачыць у іх эквівалентныя тэксты.

Табліца 3

Колькасныя паказчыкі ўжывання інтэрнацыяналізмаў у эквівалентных перакладах двух міжнародных дакументаў на некаторыя славянскія мовы

Table 3

Quantitative data on the usability of internationalisms in equivalent translations of two international documents into some Slavic languages

Дакумент	Беларуская мова		Польская мова		Руская мова		Чэшская мова		Славенская мова	
	Колькасць	%	Колькасць	%	Колькасць	%	Колькасць	%	Колькасць	%
Усеагульная дэкларацыя правоў чалавека (1948)	142	8,8	116	7,1	114	7,0	50	3,3	45	2,9
Канвенцыя аб ахове нематэрыяльнай культурнай спадчыны (2003)	880	21,7	782	20,2	752	19,3	401	10,8	372	9,9

Як бачна, у перакладах 2003 г. інтэрнацыяналізмы ўжываюцца ў 2–3 разы шырэй, чым у перакладах тэксту 1948 г. Часткова гэта звязана з тым, што дэкларацыя напісана ў змешаным заканадаўча-публіцыстычным стылі, у той час як канвенцыя носіць больш адмысловы юрыдычны характар. Тым не менш фактар часу ў большай насычанасці канвенцыі інтэрнацыяналізмамі падаецца значным.

4.3. Большая насычанасць запазычаннямі пісьмовых тэкстаў (у параўнанні з вусным маўленнем). Частотны слоўнік рускай мовы 1977 г. (Засорина 1977), на першы погляд, не падуладны «фактару часу»: ён убачыў свет больш чым на 30 гадоў раней за слоўнікі, заснаваныя на нацыянальных карпусах, але ў яго першай тысячы самых частых слоў запазычанняў больш, чым у пазнейшых рускім і славенскім корпусных спісах. Тут, аднак, варта ўлічыць другі важны фактар: гэты слоўнік заснаваны выключна на пісьмовых крыніцах, у якіх запазычанняў заўсёды больш, чым у вусным маўленні. Да таго ж мова першай паловы XX ст. і сярэдзіны XX ст., нават мова прозы і драматургіі, на якую абапіраецца частотны слоўнік рускай мовы, была больш аддаленай ад жывога маўлення, чым у канцы XX ст., з больш моцнай роляй вучоных і кніжных элементаў у тэкстах рускай літаратуры, што павялічвала прысутнасць у іх і запазычанняў. У адрозненне ад дадзенага слоўніка, у крыніцах XXI ст. (і ў рускім, і ў славенскім

³Параўн. ніжэй, у табл. 3, колькасць інтэрнацыяналізмаў у перакладах двух дакументаў на беларускую і польскую мовы, з аднаго боку, а з другога – на славенскую і чэшскую.

⁴Сярэдняе квадратычнае адхіленне вылічваецца як корань квадрата з сумы квадратаў рознасцей паміж «ітай частатой» (кожнай з атрыманых частот) і сярэдняй частатой, падзеленай на колькасць гэтых рознасцей (гл.: Носенко И. А. Начала статистики для лингвистов. М.: Высш. школа, 1981. С. 40).

карпусах) уключаецца фактар, які дзейнічае ў процілеглым кірунку: прысутнасць запісаў вуснага маўлення зніжае прадстаўленасць запазычанняў у той выніковай лексічнай карціне, якую дае частотны слоўнік.

4.4. Моцная народная плынь у крыніцах частотнага слоўніка беларускай мовы. Што тычыцца нешматлікасці запазычанняў у беларускім выніковым спісе, то, акрамя часу стварэння тэкстаў, пакладзеных у яго аснову, у тым ліку фальклорнага падкорпуса, варта ўлічыць таксама тэматычную і стылістычную самабытнасць беларускай літаратуры: вясковая тэма займае ў ёй больш значнае месца, чым у рускай. А. Макмілін, адзначаючы большую цвярозасць і рэалістычнасць беларускай вясковай прозы (у адрозненне ад твораў рускіх пісьменнікаў-«деревищников»), тлумачыў гэтыя рысы даўняй і кроўнай сувяззю беларускіх творцаў з сялянскім жыццём: «Гэта жыццё было арганічнай часткай беларускай літаратуры з самага яе пачатку» [18, р. 151]. Зразумела, што вясковая тэма зусім не стымуляе ўжыванне запазычанняў.

Затое ў беларускай перыёдыцы першая па частаце тысяча слоў складаецца з запазычанняў больш чым на чвэрць. З усіх функцыянальных разнавіднасцей мовы газетна-часопіснае маўленне і ў савецкі час знаходзілася бліжэй за ўсіх да гутарковай мовы і жывых зносін. Лексічна яно было самым стракатым, раскаваным, мабільным і пераймальным, гэта значыць адкрытым новаму. Максімальна высокая вага запазычанняў у перыёдыцы сведчыць аб прапарцыянальна важкай прысутнасці запазычанай лексікі ў паўсядзённым беларускім маўленні.

Такім чынам, адрозненні паміж чатырма частотнымі спісамі слоў у колькасці запазычанняў абумоўлены часам стварэння слоўніка і жанрава-стылістычным складам яго крыніц.

5. Семантыка-тэматычныя рысы найчасцейшых запазычанняў у трох славянскіх мовах

5.1. Размытасць семантычных кластараў і тэматычная разнастайнасць частотных рускіх запазычанняў у спісе частотнага слоўніка сучаснай рускай мовы 2015 г. У запазычаннях, якія ўваходзяць у першую тысячу спіса 2015 г., цяжка вылучыць групы тэматычна блізкіх слоў. У значнай меры гэта тая лексіка, якую называюць агульнанавуковай, аднак яна прысутнічае не толькі ў тэкстах розных навук, але таксама і ў афіцыйных і дзелавых тэкстах. Амаль палову дадзенага спіса (51 слова, 45 %) складаюць кніжныя мнагазначныя словы з размытай або множнай тэматычнай прыналежнасцю. Вось гэты спіс: *система, проблема, результат, группа, процесс, форма, момент, ситуация, роль, орган, программа, информация, центр, интерес, материал, план, проект, объект, период, структура, номер, тема, принцип, метод, тип, характер, район, класс, факт, телефон, позиция, регион, процент, анализ, бумага, вариант, модель, операция, база, текст, пункт, линия, комплекс, контроль, сфера, фонд, элемент, нормальный, масса, практика*.

5.2. Больш штодзённы і прагматычна памяркоўны характар беларускага спіса частотных запазычанняў. У беларускім спісе прыкметна больш, чым у рускім і асабліва ў славянскім спісе, стылістычна нейтральных і тэматычна немаркіраваных (атэматычных) слоў штодзённага ўжытку. Каб убачыць гэтыя адметнасці, варта звярнуць увагу на звычайныя беларускія словы іншамоўнага паходжання (са спіса найчасцейшых), якім у рускай мове адпавядаюць спрадвечныя словы: *шлях (дорога, путь), шмат (много), шукаць (искать), раптам (вдруг), крок (шаг), хутчэй (быстрей), пэўны (определенный, некоторый), напэўна (вероятно), пэўна (наверное), лёс (судьба), мусіць (должен, обязан), глеба (почва), рэч (вещь, дело)*⁵. Між тым у беларускай мове запазычанням з рускага спіса адпавядаюць таксама запазычання, у тым ліку і за межамі першай тысячы частых беларускіх слоў: *капітан, кацёр, кабінет, матрос, ідэя, сур'ёзны, тэатр, роля, кватэра, сіэна* і інш. Толькі аднаму запазычання з рускага частотнага спіса – слову *интерес* – у беларускім адпавядае спрадвечнае слова *цікавасць*, але лацінскі кантынuant *інтарэс* таксама ёсць у беларускай мове, але з метанімічна ссунутай семантыкай ‘увага; патрэба, карысць’. Мяркуючы па ўсім, беларуская мова здаўна лёгка прымала запазычання, таму ў друкаваных СМІ і ў штодзённым беларускім маўленні ўдзельная вага запазычаных слоў вышэйшая, чым у рускай.

5.3. Макрасемы запазычанняў у складзе першай тысячы славянскіх частых слоў: эканоміка і інстытуты, вымярэнне, міжнародныя адносіны. Калі ў беларускім і абодвух рускіх спісах запазычанняў не атрымліваецца вылучыць лексіка-тэматычныя групы хаця б па 8–10 слоў, то ў славянскім спісе наяўнасць кластараў досыць відавочная. Славянскія частотныя запазычання ствараюць уражанне лексікі, якую выпісалі з тэматычна блізкіх небытавых тэкстаў. Гэтыя словы групуюцца вакол наступных макрасем: 1) сацыяльныя ўстановы, надасабовыя аб'яднанні, сацыяльна-палітычная

⁵Тут і далей пералічэнні слоў з частотных спісаў прыводзяцца з захаваннем чарговасці слоў у крыніцах.

дзеінасьць: *ekipa, ministrstvo, minister, političen, klub, director, center, organizacija, komisija, politika, liga, policist, agencija, policija, socialen, medij, reprezentanca, kultura, festival, turističen, organ, konferenca, concert, partner, parlament, unija, republika, univerza, policijski, fakulteta, organizirati*; 2) фінансы, эканамічная актыўнасьць: *evro, denar, banka, tolar, finančen, dolar, račun, akcija, škoda, kriza, partner, proračun, poškodba, konkurenca, sindikat*; 3) час, тэрміны, адрэзкі часу, рух у часе: *ura, minuta, sezona, trenutek, sobota, final, trenutno, proces, sekunda*, а таксама 12 назваў месяцаў, якія паходзяць з лацінскай мовы⁶; 4) назвы лічбаў і адзінак вымярэння, акрамя часу: *milijon, miliarda; meter, kilometr*; 5) некалькі слоў, якія ўтвараюць асобную тэму «спорт».

У спіс *SlovenSeznam* увайшлі шэсьць кантынуантаў, утвораных ад неславянскіх назваў народаў, краін або кантынентаў (*evropski, ameriški, italijanski, francoski, britanski, avstrijski*), між тым у рускай корпуснай тысячы няма ніводнага падобнага прыметніка, хоць за яе межамі адпаведныя запазычанні, вядома, прысутнічаюць. У першай тысячы частотнага слоўніка рускай мовы 1997 г. (Засорина 1997) ёсць прыметнікі *американский, французский, английский*, але праз 30 гадоў у маштабах нацыянальнага корпуса іх частотны рэйтынг панізіўся.

І ў рускіх, і ў славенскім спісах частых запазычанняў ёсць стылістычна нейтральныя словы штодзённага маўлення, аднак у славенскім спісе іх значна менш, чым у рускім: параўн. славен. *ura, šola, denar, pokal, škoda, telefon, fant, študent, avto, šolski, miza* і рус. *деньги, машина, школа, комната, квартира, рынок* (у штодзённым маўленні гэта 'месца рознічнага гандлю пад адкрытым небам або ў гандлёвых шэрагах, базар'), *газета, номер, факт, телефон, бумага, вариант, пара, магазин, база, линия, продукт* (асабліва *продукты*), *доктор* (для рускага маўлення гэта перш за ўсё 'врач'), *курс* (он на 3-м курсе), *нормальный, карман* і інш.

Запазычанні названых тэматычных груп уносяць у славенскае маўленне небытавыя надперсанальныя сэнсы (сацыяльна-эканамічная дзейнасьць, колькасная пэўнасьць у часе, фінансах, міжнародныя адносіны). Прыкметная колькасць тых уяўленняў і рэалій, якія абазначаюцца запазычаннямі, успрымаюцца ў славенскім грамадстве як адносна новыя і перспектыўныя або актуальныя з'явы жыцця. Таму і адпаведныя запазычанні падаюцца новымі і «вучонымі» словамі, блізкімі да тэрмінаў, больш дакладнымі і пэўнымі, чым бытавая лексіка штодзённага маўлення.

Заклучэнне

Вываўленыя колькасныя міжмоўныя адрозненні ў суадносінах найбольш пашыраных запазычанняў і спрадвечных слоў абумоўлены часам стварэння частотных слоўнікаў і жанрава-стылістычным складам іх крыніц і таму не адлюстроўваюць рэальных суадносін запазычанняў і спрадвечнай лексікі ў асобнай мове. Аднак семантыка-тэматычныя і прагматычныя асаблівасці частотных запазычанняў па трох мовах даюць падставы сцвярджаць, што адносны аб'ём запазычанняў у мове і маўленні памяншаецца ў кірунку ад беларускай мовы да рускай і далей да славенскай. Адзначаная змяншальная прагрэсія ў дачыненні да колькасці запазычанняў у трох мовах карэлюе з данымі аб удзельнай вазе інтэрнацыянальных словаўжыванняў у эквівалентных славянскіх перакладах двух міжнародных дакументаў.

Распаўсюджанасць запазычанняў у канкрэтнай мове тым большая, чым менш спецыфічнымі і тэматычна абумоўленымі з'яўляюцца ў ёй запазычанні. У аспекце дыяхраніі аб'ём запазычанняў тым большы, чым яны шырэй распаўсюджаны і прымальныя для грамадства. Пурыстычная асцярожнасць у прыняцці новых запазычанняў, традыцыйная для нацыянальнай славенскай інтэлігенцыі, надае тым іншамоўным словам, якія прыходзяць у сучасную славенскую літаратурную мову, характар слоў спецыяльных, блізкіх да тэрміналогіі, міжнародна значных і таму сапраўды неабходных грамадству. Рускія і асабліва беларускія запазычанні больш шматлікія, але і больш звычайныя з прычыны даўняй укаранёнасці ва ўсходнеславянскіх мовах. У тэматычным і часткова прагматычным аспектах беларускія і рускія кантынуанты чужых каранёў і слоў не адасоблены ад спрадвечнай лексікі або не так моцна адасоблены, як запазычанні ў славенскай мове.

Скарачэнні

Засорина 1977 – Частотный словарь русского языка : ок. 40 тыс. слов / под ред. Л. Н. Засориной. М. : Рус. яз., 1977. 936 с.; **Ляшевская, Шаров 2015** – *Ляшевская О. Н., Шаров С. А.* Частотный словарь современного русского языка: на материалах Национального корпуса русского языка. 2-е изд., испр. и доп. М. : Словари.ру, 2015. XXI, 1087 с.; **Мажэйка 2006** – *Мажэйка Н. С.* Частотны слоўнік беларускай мовы. Мінск : Зоркі гор, 2006. 657 с.; **Мажэйка, Супрун 1976** – *Мажэйка Н. С., Супрун А. Я.* Частотны слоўнік беларускай мовы. Мастоцкая проза. Мінск : Выд-ва БДУ, 1976. 232 с.; **Мажэйка, Супрун 1979** – *Мажэйка Н. С.,*

⁶Назвы месяцаў у рускай мове – гэта таксама лацінізмы, аднак ні адзін з іх не трапіў у лік тысячы частых слоў. Ці значыць гэта, што часавая пэўнасьць запатрабавана ў рускім маўленні менш, чым у славенскім?

Супрун А. Я. Частотны слоўнік беларускай мовы. Публіцыстыка. Мінск : Выд-ва БДУ, 1979. 216 с.; **Мажэйка, Супрун 1982** – *Мажэйка Н. С., Супрун А. Я.* Частотны слоўнік беларускай мовы. Вусная народная творчасць. Мінск : Выд-ва БДУ, 1982. 304 с.; **Мажэйка, Супрун 1989** – *Мажэйка Н. С., Супрун А. Я.* Частотны слоўнік беларускай мовы. Гутарковая мова. Мінск : Выд-ва БДУ, 1989. 176 с.; **Мажэйка, Супрун 1992** – *Мажэйка Н. С., Супрун А. Я.* Частотны слоўнік беларускай мовы. Паэзія. Мінск : Выд-ва БДУ, 1992. 172 с.; **SlovenSeznam** – Seznam 1.000 najpogostejših lem v korpusu Gigafida 2.0.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Jedlička A, editor. *Slovník slovanské lingvistické terminologie* = *Словарь славянской лингвистической терминологии* = *Dictionary of Slavonic linguistic terminology*. Hamburg: H. Buske; 1977. 554 s.
2. Toporišič J. *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba; 1992. 384 p. DOI: 10.4312/linguistica.34.2.152-153.
3. Булыка АМ. Запозычэнні. У: Сачанка БІ, Анічэнка УВ, Брыль ІА, Гілевіч НС, Жураўскі АІ, Кароткая ТМ і інш., рэдактары. *Беларуская мова. Эцыклапедыя*. Мінск: Беларуская эцыклапедыя імя Пётруся Броўкі; 1994. с. 215–217.
4. Смирнов ЛН, редактор. *Тенденция интернационализации в современных славянских литературных языках*. Москва: Институт славяноведения и балканистики РАН; 1997. 261 с.
5. Bosák J, editor. *Internacionalizácia v súčasných slovanských jazykoch: za a proti*. Bratislava: Veda; 1999. 166 s.
6. Ярцева В, Солнцев В, Толстой Н. *Языки мира. Германские языки. Кельтские языки*. Москва: Academia; 2000. 472 с.
7. Crystal D. *The Cambridge encyclopedia of the English language*. Cambridge: Cambridge University Press; 1995. vii, 489 p.
8. Молдован АМ, редактор. *Языки мира. Славянские языки. Том 10*. Москва: Академия; 2005. 641 с.
9. Шанский НМ. *Лексикология современного русского языка*. Москва: Просвещение; 1964. 316 с.
10. Котелова НЗ, Сорокин ЮС, редакторы. *Новые слова и значения*. Москва: Советская энциклопедия; 1971. 544 с.
11. Котелова НЗ. Первый опыт лексикографического описания русских неологизмов. В: Котелова НЗ, редактор. *Новые слова и словари новых слов*. Ленинград: Наука; 1978. с. 5–26.
12. Мечковская НБ. *История языка и история коммуникации от клинописи до Интернета: курс лекций по общему языкознанию*. Москва: Флинта; 2009. 582 с. Совместно с издательством «Наука».
13. Сяніцына НН. *Новая лексика и фразеология в русском и немецком языках на рубеже XX–XXI вв.: источники, семантико-прагматическое своеобразие и языковые механизмы номинации (по лексикографическим данным)* [диссертация]. Минск: БГУ; 2015. 199 с.
14. Сорокин ЮС. *Развитие словарного состава русского литературного языка в 30–90-е годы XIX в.* Москва: Наука; 1965. 565 с.
15. Биржакова ЕЭ, Войнова ЛА, Кутина ЛЛ. *Очерки по исторической лексикологии русского языка XVIII в. Языковые контакты и заимствования*. Ленинград: Наука; 1972. 471 с.
16. Аристова ВМ. *Англо-русские языковые контакты (англизмы в русском языке)*. Министерство высшего и среднего специального образования РСФСР. Ленинград: Издательство ЛГУ; 1978. 152 с.
17. Мечковская НБ. Пуризм vs либерализм в лингвистической идеологии и языковой практике. В: Ivič MK, Žele A, editors. *Pogled v jezik in iz jezika: adi Vidovič Muha ob jubileju*. Maribor: Univerzitetna založba Univerze; 2020. s. 213–230.
18. McMillin A. *Belarusian literature in the 1950s and 1960s: release and renewal*. Köln: Böhlau; 1999. 315 p.

References

1. Jedlička A, editor. *Dictionary of Slavonic linguistic terminology*. Hamburg: H. Buske; 1977. 554 p.
2. Toporišič J. *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba; 1992. 384 s. DOI: 10.4312/linguistica.34.2.152-153.
3. Bulyka AM. [Borrowings]. In: Sachanka BI, Anichjenka UV, Bryl' IA, Gilevich NS, Zhurawski AI, Karotkaja TM, et al., editors. *Belaruskaja mova: jencyklapedyja* [Belarusian language: encyclopedia]. Minsk: Belaruskaja jencyklapedyja imja Petrusja Browki; 1994. p. 215–217. Belarusian.
4. Smirnov LN, editor. *Tendentsiya internatsionalizatsii v sovremennykh slavyanskikh literaturnykh yazykakh* [Internationalization trend in modern Slavic literary languages]. Moscow: Institute of Slavic and Balkan Studies, Russian Academy of Science; 1997. 261 p. Russian.
5. Bosák J, editor. *Internacionalizácia v súčasných slovanských jazykoch: za a proti*. Bratislava: Veda; 1999. 166 s.
6. Yartseva V, Solntsev V, Tolstoi N. *Yazyki mira. Germanskie yazyki. Kel'tskie yazyki* [Languages of the world. Germanic languages. Celtic languages]. Moscow: Academia; 2000. 472 p. Russian.
7. Crystal D. *The Cambridge encyclopedia of the English language*. Cambridge: Cambridge University Press; 1995. vii, 489 p.
8. Moldovan AM. *Yazyki mira. Slavyanskije yazyki. Tom 10* [Languages of the world. Slavic languages. Volume 10]. Moscow: Akademiya; 2005. 641 p. Russian.
9. Shanskii NM. *Leksikologiya sovremennogo russkogo yazyka* [Lexicology of the modern Russian language]. Moscow: Prosveshchenie; 1964. 316 p. Russian.
10. Kotelova NZ, Sorokin YuS, editors. *Novye slova i znacheniya* [New words and meanings]. Moscow: Sovetskaya entsiklopediya; 1971. 544 p. Russian.
11. Kotelova NZ. [The first experience of lexicographic description of Russian neologisms]. In: Kotelova NZ, editor. *Novye slova i slovari novykh slov* [New words and dictionaries of new words]. Leningrad: Nauka; 1978. p. 5–26. Russian.
12. Mechkovskaya NB. *Istoriya yazyka i istoriya kommunikatsii ot klinopisi do Interneta: kurs lektzii po obshchemu yazykoznaniiyu* [The history of language and the history of communication from cuneiform to the Internet: a course of lectures in general linguistics]. Moscow: Flinta; 2009. 582 p. Co-published by the «Nauka». Russian.

13. Sinitsyna NN. *Novaya leksika i frazeologiya v russkom i nemetskom yazykakh na rubezhe XX–XXI vv.: istochniki, semantiko-pragmaticheskoe svoeobrazie i yazykovye mekhanizmy nominatsii (po leksikograficheskim dannym)* [New vocabulary and phraseology in Russian and German at the turn of 20th and 21st centuries: sources, semantic and pragmatic originality and linguistic mechanisms of nomination (according to the lexicographical data)] [dissertation abstract]. Minsk: Belarusian State University; 2015. 24 p. Russian.
14. Sorokin YuS. *Razvitie slovarnogo sostava russkogo literaturnogo yazyka v 30–90-ye gody XIX v.* [The development of the vocabulary of the Russian literary language in the 30–90s of the 19th century]. Moscow: Nauka; 1965. 565 p. Russian.
15. Birzhakova EE, Voinova LA, Kutina LL. *Ocherki po istoricheskoi leksikologii russkogo yazyka XVIII v. Yazykovye kontakty i zaimstvovaniya* [Essays on the historical lexicology of the Russian language in the 18th century. Language contacts and borrowings]. Leningrad: Nauka; 1972. 471 p. Russian.
16. Aristova VM. *Anglo-russkie yazykovye kontakty (anglizmy v russkom yazyke)* [English-Russian language contacts (anglisms in Russian)]. Leningrad: Publishing House of the Leningrad State University; 1978. 152 p. Russian.
17. Mečkovskaja NB. [Purism vs liberalism in linguistic ideology and language practice]. In: Ivič MK, Žele A, editors. *Pogled v jezik in iz jezika: adi Vidovič Muha ob jubileju*. Maribor: Univerzitetna založba Univerze; 2020. s. 213–230. Russian.
18. McMillin A. *Belarusian literature in the 1950s and 1960s: release and renewal*. Köln: Böhlau; 1999. 315 p.

Артыкул паступіў у рэдакцыю 12.11.2020.
Received by editorial board 12.11.2020.